

Ірина Сидор

к.е.н., доцент, доцент кафедри фінансів ім. С. І. Юрія,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

Вікторія Тесля

студентка гр. ФФм-11,
Західноукраїнський національний університет, м. Тернопіль

ФІНАНСУВАННЯ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ ЗА РАХУНОК ПОЗИКОВИХ КОШТІВ

З перших днів проголошення незалежності України однією із найактуальніших проблем стала гострий дефіцит фінансових ресурсів держави основними джерелами фінансування якого виступили зовнішні та внутрішні державні запозичення. Водночас, неефективний механізм залучення державних позик як основного джерела фінансування дефіциту державного бюджету України, та непродуктивне використання цих коштів обумовили стрімке зростання державного боргу, «...концентрації платежів щодо його обслуговування й погіршення показників, що характеризують стан боргової безпеки держави» [7]. Так, державний та гарантований державою борг зріс у 2018 – 2022 рр. на 187,8% до 4071,7 млрд грн, що становить 71,6% ВВП України і на 11,6 в. п. перевищує економічно обґрунтоване значення даного показника. Ще у 2021 році даний показник становив 43,3%, однак, виклики сьогодення спонукали до здійснення громіздких запозичень, обумовлених необхідністю фінансування оборони країни. Слід зазначити, що ефективне управління бюджетним дефіцитом виступає запорукою не тільки бюджетної і боргової безпеки країни, а й зростання економіки й інвестиційної привабливості країни у пост воєнний період.

Характерною особливістю у структурі джерел фінансування Державного бюджету України є переважання у ній внутрішніх та зовнішніх запозичень. Використання позикових фінансових ресурсів для покриття дефіциту державного бюджету, який на протязі 2020-2022 років перевищував економічно безпечний рівень у 3% ВВП, призвело до значного нагромадження боргових зобов'язань держави та погіршення рівня її боргової безпеки.

Державні внутрішні запозичення державного бюджету становили 666,9 млрд грн, серед яких «...266,9 млрд грн отриманих від ОВДП розміщених на аукціонах, у тому числі 197,2 млрд грн – військові облігації» [6].

З початком російської повномасштабної війни проти України військові облігації стали дієвим інвестиційним ресурсом з фінансової підтримки державного бюджету, який був доступний для громадян, іноземних інвесторів, бізнесу. Для активного залучення громадян країни до інвестування у військові облігації Міністерство фінансів України відкрило «...спеціальний інформаційний сайт <https://bonds.gov.ua/>. Крім того, придбати такі облігації можна через застосунок Дія, обравши відповідну послугу. Понад 350 тисяч нових громадян стали інвесторами у військові облігації та інвестували понад 10 млрд грн, що стало суттєвою

допомогою Міністерству фінансів України у забезпеченні фінансування військових та соціальних потреб держави» [3];

– 400,0 млрд грн, отримано від випуску військових облігацій, які придбав Національний банк України відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2022 року № 156 «Про випуск облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації»;

– з метою збільшення статутного капіталу ПАТ «Українська фінансова житлова компанія» дозволено випуск облігацій внутрішньої державної позики в сумі 30 млрд грн «...відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21 грудня 2022 року № 1415 «Деякі питання випуску облігацій внутрішньої державної позики з подальшим придбанням акцій додаткової емісії приватного акціонерного товариства «Українська фінансова житлова компанія» у 2022 році» [5].

Механізм залучення позикових ресурсів у формі державного внутрішнього запозичення визначається урядом країни за погодженням з Національним банком України у вигляді зобов'язань з випуску державних цінних паперів.

Державні цінні папери – це «...грошові документи, що випускаються та забезпечуються державою в особі вищих органів виконавчої влади, які здійснюють кредитну діяльність відповідно до законодавства України. Державні цінні папери є фінансовим інструментом, який використовується практично у всіх країнах. Їх випуск здійснюється урядами відповідних держав, переважно для неемісійного фінансування дефіциту державного бюджету» [2].

В динаміці 2018-2022 рр. помітна суттєва відмінність у обсягах ОВДП між її власниками. Так, якщо у 2018-2019 рр. частка володіння ОВДП НБУ становила більше 40% і була на рівні з іншими банками, то у наступних 2020-2022 роках частка ОВДП НБУ скоротилася до 30%, натомість інших банків – зросла до 52%. Динаміка абсолютних обсягів ОВДП, власниками яких є НБУ зросла на 356,5 млрд грн (з 348,1 млрд грн у 2018 році до 704,6 млрд грн у 2022 році).

Динаміка абсолютних обсягів ОВДП, власниками яких є інші банки зросла на 110,9 млрд грн (з 374,7 млрд грн у 2018 році до 485,6 млрд грн у 2022 році). Слід відмітити, що сумарна частка НБУ та інших банків у володінні ОВДП становить більше 85%. Зазначимо, частка ОВДВ, власниками яких є юридичні і фізичні особи (інші власники) зросла з 4,4% у 2018 році до 13,8% у 2022 році.

Зовнішні державні запозичення – це «...інструмент залучення фінансових ресурсів державою на міжнародному рівні для покриття своїх витрат. На рівень зовнішніх державних запозичень найбільший вплив має політична ситуація в країні. У результаті їх здійснення знижується рівень фінансової незалежності та безпеки держави» [4].

Облігації зовнішніх державних позик України – це «...державні боргові цінні папери, що розміщуються на міжнародних фондових ринках і підтверджують зобов'язання України відшкодувати пред'явникам цих облігацій номінальну вартість з виплатою доходу відповідно до умов розміщення облігацій» [4].

Динаміка зовнішніх державних запозичень у період 2018-2022 рр. зображає їх поступове зростання з 103,47 млрд грн до 594,2 млрд грн, зростання становило 490,7 млрд грн. Лише у 2022 році обсяг зовнішніх запозичень зріс у порівнянні з

2021 роком на 379,7 млрд грн і становив 594,2 млрд грн. Питома вага зовнішніх запозичень у структурі державних запозичень загалом суттєво зросла за останні роки. Так, якщо у 2018 році вона становила 21,6%, то у 2022 році – 47,12%.

У 2022 році в умовах війни російської федерації проти України суттєвого зростання набув бюджетний дефіцит, відтак, основним джерелом фінансування державного бюджету стали державні зовнішні запозичення від іноземних кредиторів, зокрема від міжнародних фінансових організацій (МФО) та країн-партнерів.

Державні зовнішні запозичення у 2022 році здійснені на суму 612,2 млрд грн, з яких 48,0 млрд грн надійшло від міжнародних фінансових організацій та країн-партнерів до спеціального фонду на впровадження спільних проєктів.

МВФ надав у 2022 році «...кредити в рамках інструменту швидкого фінансування (RFI) на загальну суму 88,2 млрд грн (2,0 млрд СПЗ), Європейська комісія протягом року надала макрофінансову допомогу у сумі 256,4 млрд грн (7,1 млрд євро)» [4].

Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР) у співфінансуванні з Міжнародною асоціацією розвитку (МАР) надав кредити у розмірі 82,7 млрд грн (або 2,5 млрд дол. США), Європейський інвестиційний банк, Німецька кредитна установа та Японський банк міжнародного співробітництва надали для відбудови допомогу у розмірі 47,5 млрд грн (або 1,6 млрд дол. США).

Канада надала кредити у сумі 60,5 млрд грн (або 1,9 млрд дол. США), Італія – 7,6 млрд грн (або 0,2 млрд дол. США), Нідерланди – 7,8 млрд грн (або 0,2 млрд дол. США), Франція – 13,6 млрд грн (або 0,4 млрд дол. США).

У 2022 році суттєво посилилася співпраця України зі Світовим банком, який з перших днів повномасштабної війни надав фінансову підтримку для забезпечення виконання державної своїх функцій. Зокрема, було створено новітні платформи: Український фонд допомоги, відновлення та реконструкції (URTF), а також Цільовий фонд багатьох донорів (MDTF).

Показник державного боргу є одним із важливих макроекономічних показників діяльності держави. В Україні сума державного та гарантованого державою боргу з кожним роком збільшується.

Динаміка абсолютних показників державного та гарантованого державою боргу у період 2018-2022 років вказує на їх зростання з 2168,6 млрд грн до 4071,7 млрд грн або на 1903,1 млрд грн). Найвагоміший приріст державного боргу був у 2022 р., коли загальний обсяг державної заборгованості зріс за рік на 1399,9 млрд грн порівняно з попереднім роком, що пов'язано з початком російсько-української війни.

Загальноприйнятим показником оцінки державних запозичень є співвідношення обсягу державного боргу до ВВП. У період 2018-2021 років частка державного боргу України до ВВП коливалася в межах 43,3% – 53,9%, тобто в межах відносно безпечного рівня не перевищуючи поріг у 60%, то у 2022 році – бачимо різке збільшення цього показника до 71,6%.

Вирішення проблем з надмірної державної заборгованості в Україні у післявоєнний період можливе виключно за умови комплексного підходу до

вирішення цього питання. Доволі раціональним та вартим уваги є наступний підхід з управління державним боргом як першочергове поетапне погашення заборгованості (внутрішньої та зовнішньої), номінованої в іноземній валюті. Відтак, щорічна сума нових державних запозичень зменшуватиметься по відношенню до обсягу нових урядових позик. Такий підхід дозволить забезпечити можливість суттєвого зменшення впливу валютних ризиків на обсяги державної заборгованості.

Відповідно до вищезазначеного можна зробити висновок, що державні запозичення безпосередньо впливають на соціально-економічну ситуацію в країні. На нашу думку, зменшити негативний вплив державних запозичень можливо шляхом підвищення ефективності їх використання на розвиток національної економіки у післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Бенч Л., Корнацька Р. Боргова політика в Україні: реалії та перспективи. *Бізнес-інформ*. 2014. № 2. С. 35-39.
2. Біла О. Г., Чуй І. Р. Фінанси: навчальний посібник: Львів: Магнолія, 2010. 389 с.
3. Боргова статистика. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk/borgova-politika>
4. Війна і державний борг – що маємо і що буде. URL: <https://dia.dp.gov.ua/vijna-i-derzhavnij-borg-shho-mayemo-i-shho-bude/>
5. Деякі питання випуску облігацій внутрішньої державної позики з подальшим придбанням акцій додаткової емісії приватного акціонерного товариства «Українська фінансова житлова компанія» у 2022 році: Постанова КМУ від 28.12.2022 р. № 1415. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1415-2022-%D0%BF#Text>
6. Інформаційна довідка щодо державного та гарантованого державного боргу України (станом на 31.07.2022 р.). Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovanij-derzhavju-borg>.
7. Сидор І. П., Петрушка О. В. Моніторинг формування зовнішнього державного боргу України. *Фінансовий простір*. 2019. № 3 (35). С. 178-191.